

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนากระบวนการเรียนรู้การส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาถึงแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

แนวคิดทฤษฎีและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้และกระบวนการเรียนรู้
2. แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารการพัฒนาท้องถิ่นและการมีส่วนร่วมของประชาชน
3. แนวคิดและเทคนิคการทำงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR)
4. แนวคิดเกี่ยวกับระบบเกษตรอินทรีย์และการปลูกผักปลอดสารพิษ
5. แนวคิด/บทบาทเกี่ยวกับองค์การบริหารส่วนตำบล
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้และกระบวนการเรียนรู้

1.1 การเรียนรู้

ฟิลิปปี กูมส์ (ฮ้างในอุ้นตา .2523) ได้กล่าวว่า การเรียนรู้ไม่ว่าที่ไหนเมื่อไหร่หรือด้วยวิธีการใด เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่สืบเนื่องติดต่อกันตลอดชีวิตตั้งแต่วัยทารก วัยชรา โคนอาศัยวิธีการและแหล่งการเรียนรู้ต่างๆ กัน

พซิน (2537) กล่าวว่า เป้าหมายการเรียนรู้มีความแตกต่างกัน อันเนื่องมาจากแหล่งแรงเสริมที่ต่างกันดังนี้

1. การเรียนรู้ที่เกิดจากแรงเสริม หรือสิ่งเร้าภายนอกซึ่งผลักดันให้ผู้เรียนกระทำกิจกรรมฝึกปฏิบัติจนได้เกิดความรู้ใหม่ๆ ที่ผู้เรียนนำไปเป็นค่านิยม ความเชื่อ เพื่อตัดสินใจแสดงออกเชิงพฤติกรรม

2. การเรียนรู้เกิดจากแรงกระตุ้นความต้องการภายในบุคคลเอง เนื่องมาจากมนุษย์มีความอยากรู้อยากเห็น อยากเป็นตัวของตัวเองและเป็นอิสระจากการพึ่งพาผู้อื่น จึงปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ เพื่อสนองความต้องการตนเองเพื่อให้เกิดความเข้าใจตนเอง

สรุปได้ว่าการเรียนรู้ของมนุษย์เกิดขึ้นได้ตลอดเวลาทุกช่วงอายุ เพราะมนุษย์ต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมหรือสิ่งเร้าภายนอกต่างๆ มากมาย จนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ต้องเรียนรู้ ปรับตัว ในรูปแบบ วิธีการ หรือลักษณะที่แตกต่างกันออกไปเพื่อให้เหมาะสมกับสภาวะแวดล้อมนั้นๆ เพื่อความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

สุมณฑา และคณะ (อ่างในปาริชาติ และคณะ.2543 : 277) กล่าวถึงการเรียนรู้ที่มีประสิทธิผลในการพัฒนา คือ การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานจริง โดยมีเป้าหมายเรียนรู้ร่วมกันไม่แยกการเรียนรู้ออกจากชีวิตจริงเหตุผลที่สนับสนุนการจัดการเรียนรู้ ได้แก่

1. ความรู้ และความจริงเกี่ยวกับสิ่งต่างๆถูกค้นพบใหม่เสมอ ความเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ในสังคมเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ตลอดเวลาทุกคนต้องเรียนรู้วิธีที่จะแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง
2. การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ช่วยเตรียมสมาชิกชุมชนให้พร้อมที่จะเผชิญกับชีวิตเป็นการเรียนรู้ที่มีความสัมพันธ์สอดคล้องกับชีวิตจริง
3. การเรียนรู้ แบบมีส่วนร่วม ช่วยเสริมสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่ดี ฝึกฝนความเป็นประชาธิปไตย ฝึกการช่วยเหลือเกื้อกูล และการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขให้แก่ชุมชน
4. การเรียนรู้ แบบมีส่วนร่วมช่วยลดความสัมพันธ์ เชิงอำนาจ ทุกคนได้รับการยอมรับได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ เกิดความสุขในการอยู่ร่วมกัน

สิทธิณัฐ (2547:10) ได้กล่าวถึงเงื่อนไข/ปัจจัยในการแก้ไขปัญหาของคนในชุมชน ในลักษณะของการเรียนรู้มีผลต่อการทำความเข้าใจต่อตัวปัญหาและนำไปสู่ลักษณะการแก้ไขปัญหา นั้นๆ บางครั้งปัญหาเล็กๆ ง่ายๆ อาจจะแก้ไขยาก ถ้าการเรียนรู้มีน้อยไม่ลึกซึ้งกับปัญหา การแก้ปัญหาก็จะจำกัด แต่ถ้าผู้คนที่อยู่กับปัญหามาสนใจ พยายามเรียนรู้ปัญหาอย่างเป็นระบบก็อาจจะสามารถแก้ปัญหาได้ หรือไม่สามารแก้ไขได้อย่างสมบูรณ์ในทันที ก็อาจจะเห็นแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น

จะเห็นได้ว่า ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการรวมตัวกันของชุมชน ที่มาจากการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อแสวงหาหนทาง วิธีการต่างๆ ที่จะดำเนินการแก้ไขปัญหาพร้อมกันอย่างเป็นขั้นตอน มีระบบผ่านการแสดงความคิดเห็นที่มีเป้าหมายเดียวกัน และลงมือปฏิบัติการแก้ปัญหาด้วยกันจนเกิดเป็นการยอมรับนำมาสู่ความสำเร็จในการพัฒนาชุมชนตนเอง

1.2 กระบวนการเรียนรู้

เสรี (อ้างใน พรพิไล 2532 : บทนำ) ได้กล่าวถึง กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนว่า เป็นกระบวนการที่มีรากฐานจากประสบการณ์และประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งไม่ได้แยกระหว่างการเรียนรู้กับวิถีชีวิตการเรียนรู้และการปฏิบัติเนื้อหา อีกทั้งกระบวนการเรียนรู้ยังเป็นหนึ่งเดียว ซึ่งกระบวนการดังกล่าวเกิดจากท้องถิ่นเพื่อความเหมาะสมท้องถิ่น และช่วยให้บุคคล ชุมชนสามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้โดยมีองค์ประกอบสำคัญคือภูมิปัญญาท้องถิ่น การปฏิบัติตามแบบอย่างของผู้รู้ การอบรมในบริบทสังคมวัฒนธรรมที่เป็นอยู่จริง ทั้งนี้กระบวนการนั้นได้ถูกปรับเปลี่ยนตามสถานะของสังคมที่เปลี่ยนไป การคมนาคมและการติดต่อที่สะดวกยิ่งขึ้นทำให้การเดินทางติดต่อกัน ทำงานร่วมกันเป็นไปได้ ขณะเดียวกันเนื้อหาและวิธีการหลายอย่างในกระบวนการเรียนรู้นี้ก็ถูกปรับเช่นเดียวกันซึ่งเกณฑ์การปรับคือ ความต้องการและสถานการณ์ที่เป็นจริงของชาวบ้านในท้องถิ่นแต่ละแห่งเพื่อจุดหมายในการพัฒนาตนเองและพึ่งพากันและกันอย่างมีศักดิ์ศรี

ประเวศ (2535 :6-10) ได้กล่าวถึง กระบวนการเรียนรู้ ของประชาชน ซึ่งประกอบด้วย การวิเคราะห์ปัญหา การวินิจฉัยปัญหา การวิเคราะห์ทางเลือก และการตัดสินใจเลือกที่ถูกต้อง เป็นกระบวนการอย่างต่อเนื่อง การที่ชาวบ้านรวมตัวกันทำการวิเคราะห์ปัญหา วิเคราะห์ทางเลือก ทำให้ชาวบ้านได้เกิดการเรียนรู้และสามารถปรับตัวได้อย่างต่อเนื่องทันต่อการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

อรศรี (2549 :32) กล่าวถึงกระบวนการของการเรียนรู้ ของบุคคลเพื่อพัฒนาขึ้นเป็นการเรียนรู้ในทางสร้างสรรค์ใหม่ ดังนี้

1. การรับรู้ (Reception) ขั้นตอนพื้นฐานที่บุคคลรับเอาข้อมูลข่าวสารจากแหล่งความรู้ที่หลากหลาย
2. การเข้าใจ (Comperchension) บุคคลสามารถมองเห็นถึงความหมาย และเชื่อมโยงสัมพันธ์กันของข้อมูลที่ได้รับรู้มา
3. การปรับเปลี่ยน (Transformation) การเรียนรู้ที่แท้จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในตัวบุคคล ได้แก่ การเปลี่ยนวิถีคิด การเปลี่ยนพฤติกรรม ในสิ่งที่รับรู้ และเข้าใจแล้วเป็นอย่างดี เป็นการเปลี่ยนที่เกิดขึ้นจากการตระหนักรู้ ของบุคคลเอง

ซึ่งนอกจากนี้ นันทวดี (2542 :11) ได้กล่าวว่า การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ทำให้มนุษย์เปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ความรู้ ทักษะ ความเชื่อ เจตคติ ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เป็นอยู่หรือจะเป็นในอนาคตเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จโดยเฉพาะในโลกปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและสูงมากไม่ว่าจะเป็นสภาพสังคม เทคโนโลยี องค์ความรู้ เศรษฐกิจ การเมือง และการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่เกิดขึ้น ย่อมแสดงว่าได้มีการเรียนรู้เกิดขึ้นแล้ว สิ่งที่เกิดขึ้นระหว่าง

กระบวนการเปลี่ยนแปลงนั้นจึงเรียกว่า “กระบวนการเรียนรู้” ดังกล่าวว่า ไม่มีใครที่จะเรียนจบมนุษย์จึงต้องมีการติดตามข่าวสารทางวิทยุ หนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ วิทยุ โทรศัพท์ หนังสือพิมพ์ เอกสาร วารสารสิ่งพิมพ์ต่างๆ จึงกล่าวได้ว่าการเรียนรู้เกิดขึ้นได้หลายวิธี

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่ากระบวนการเรียนรู้ของบุคคล ชุมชน มีการเปลี่ยนแปลงพัฒนาขึ้นอย่างเป็นระบบ ซึ่งประกอบด้วย กระบวนการอย่างต่อเนื่อง ในการวิเคราะห์ปัญหา วิเคราะห์ทางเลือก ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทันต่อการเปลี่ยนแปลงและนำไปสู่การพัฒนาไปในทางที่ดีขึ้น

2. แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารการพัฒนาท้องถิ่นและการมีส่วนร่วมของประชาชน

ยูวันน์ (2539 อ้างถึงใน ทนงศักดิ์, 2540) สรุปหลักการพัฒนาชุมชนไว้ประการหนึ่งว่า หลักการพัฒนาชุมชนที่สำคัญยิ่งก็คือ การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานอย่างจริงจังและจริงใจ ทั้งนี้ด้วยเปิดโอกาสให้มีการศึกษา (Education) การร่วมพิจารณา (Concensus) และการตกลงร่วมใจกัน (Consent) ในการแก้ปัญหาหรือวางโครงการต่างๆ การที่จะเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมก็เพื่อเป็นการให้ประชาชนมีสิทธิเสมอภาคกัน ในอันที่จะมีที่จะมีส่วนร่วมรับผิดชอบในสังคม ประชาชนจะมีโอกาสร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติและร่วมรับผิดชอบ

อคิน และเจิมศักดิ์ (อ้างถึงใน ทนงศักดิ์, 2540) ได้สรุปว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาควรมี 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาชาวชนบท

ขั้นตอนที่ 2 การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินการ

ขั้นตอนที่ 3 การมีส่วนร่วมในการลงทุนและการปฏิบัติงาน

ขั้นตอนที่ 4 การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล

นอกจากนี้ โกมล (2543:13) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา เป็นเรื่องของลำดับขั้นที่มีการพัฒนาการของการมีส่วนร่วม จากเรื่องที่ยากไปสู่เรื่องที่ยากขึ้นหรือมีความซับซ้อนมากขึ้น ในแง่ของการพัฒนาศักยภาพของประชาชน เพื่อให้เป็นธรรมชาติและเกิดความยั่งยืนของการมีส่วนร่วมให้มากที่สุดและดำเนินการจากเรื่องที่สำคัญที่สุดไปสู่เรื่องที่สำคัญน้อยกว่าในแง่ของสิทธิของประชาชนอย่างเท่าเทียม โดยให้ความสำคัญกับเจ้าของปัญหาและเจ้าของท้องถิ่นที่เป็นผู้กำหนดแบบแผนในการปฏิบัติของตนเอง รวมถึงการกำหนดกระบวนการให้ได้มาของแผนปฏิบัติตั้งแต่เริ่มต้น จนถึงการประเมินผลขั้นสุดท้ายเพื่อนำไปสู่จุดเริ่มต้น จน

กลายเป็นวัฏจักรของการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม ซึ่งเกิดจากการมีส่วนร่วมของคนทุกกลุ่ม ไม่ใช่กลุ่มเพียงกลุ่มเดียวแต่บอกว่าเป็นตัวแทนของคนทุกกลุ่ม

ไพรัตน์ (อ้างถึงใน นเร , 2539) ได้แบ่งลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนออกเป็น 8 ลักษณะดังนี้

- 1) ร่วมทำการศึกษา ค้นคว้าปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน รวมตลอดจนความต้องการของชุมชน
- 2) ร่วมคิดหาสร้างรูปแบบและวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไขและลดปัญหาของชุมชนเพื่อสร้างสรรค์ สิ่งใหม่ที่มีประโยชน์ต่อชุมชนหรือสนองความต้องการของชุมชน
- 3) ร่วมวางแผนนโยบายหรือแผนงานหรือโครงการหรือกิจกรรมเพื่อขจัดปัญหาความต้องการของชุมชน
- 4) ร่วมตัดสินใจการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม
- 5) ร่วมจัดหรือปรับปรุงระบบการบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล
- 6) ร่วมลงทุนในกิจกรรมโครงการของชุมชนตามขีดความสามารถของตนเอง
- 7) ร่วมปฏิบัติตามนโยบาย แผนงาน โครงการ และกิจกรรมให้บรรลุเป้าหมาย
- 8) ร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผล และร่วมบำรุงรักษาโครงการ และกิจกรรมที่ทำให้โดยเอกชนและรัฐบาลให้ใช้ประโยชน์ได้ต่อไป

จะเห็นได้ว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารการพัฒนาท้องถิ่นต้องเริ่มจากการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติและร่วมรับผิดชอบ ในขั้นตอนกระบวนการต่างๆ เพื่อเป็นการใช้ประโยชน์ มีสิทธิเสมอภาคในส่วนของประชาชนที่ควรจะได้รับ ผิดชอบร่วมกันในสังคม

3. แนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR)

ชูเกียรติ (2531 : 45-46) ได้กล่าวว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นลักษณะของการวิจัยเชิงคุณภาพในภาคสนาม โดยมีลักษณะสำคัญดังนี้

1. เป็นการเน้นการศึกษาชุมชน โดยมองคนในฐานะสมาชิกของชุมชน และพฤติกรรมของคนจะถูกกำหนดโดยสภาพแวดล้อมทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และการเมือง
2. เน้นการสังเกตและสัมภาษณ์ รวมทั้งการใช้ชีวิตในชุมชน เพื่อให้ได้ข้อมูลเฉพาะเรื่องอย่างละเอียด ซึ่งต้องใช้ระยะเวลาที่ยาวนานในการเก็บข้อมูล เพื่อให้สามารถแน่ใจว่านักวิจัยและชาวบ้านเข้าใจซึ่งกันและกันอย่างถูกต้อง ไม่คลาดเคลื่อนรวมทั้งการให้ความสำคัญกับข้อมูล และความคิดของชาวบ้าน ดังนั้นการเก็บข้อมูล เป็นการแลกเปลี่ยนข่าวสารแบบสื่อสารข้อมูลสองทาง

3. เน้นการแสวงหาแนวทางการแก้ไขปัญหา โดยชาวบ้านมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหาชุมชน และศึกษาว่าทรัพยากรในท้องถิ่นมีอะไรบ้างที่จะนำไปสู่การแก้ไข

4. เน้นการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการคัดเลือกโครงการเพื่อนำไปปฏิบัติ ทั้งนี้พิจารณาจากปัญหาเร่งด่วนในชุมชน โดยคนในชุมชนเป็นผู้พิจารณา

5. เน้นให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการดำเนินการแก้ไขปัญหาในทุกขั้นตอน และสามารถดำเนินงานได้ต่อไปหลังจากนักวิจัยออกจากพื้นที่แล้ว

สุภางค์ (2542: 67-68) กล่าวถึง การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นวิธีการเรียนรู้จากประสบการณ์โดยอาศัยการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันจากทุก ๆ ฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับ กิจกรรมวิจัยนับตั้งแต่การระบุปัญหา การดำเนินการติดตามผล จนถึงขั้นประเมินผล ในการวิจัยชนิดนี้ใช้คำว่า *ปฏิบัติการ (action)* หมายถึง กิจกรรมที่โครงการวิจัยต้องการจะดำเนินการ อาจเป็นเรื่องพัฒนาแหล่งน้ำ พลังงานหรือภาวะโภชนาการ ฯลฯ ส่วนใหญ่แล้วปฏิบัติการมักเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาด้านใดด้านหนึ่ง ส่วนคำว่า *การมีส่วนร่วม (participation)* หมายถึง การมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องของทุกฝ่ายที่ร่วมกิจกรรมวิจัย ในการวิเคราะห์ปัญหา สภาพปัญหา หรือสถานการณ์อันใดอันหนึ่งแล้วร่วมในกระบวนการตัดสินใจและการดำเนินการจนสิ้นสุดการวิจัย การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม คือการนำแนวคิด 2 ประการนี้มาผสมผสานกัน

โดยปกติ การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) หมายถึงกระบวนการที่ผู้วิจัยได้เลือกกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งที่เห็นว่าดี เหมาะสม ตามความรู้ความเข้าใจของผู้วิจัย มาดำเนินการปฏิบัติเพื่อทดลองว่าใช้ได้หรือไม่ ประเมินความเหมาะสมในความเป็นจริง ควบคุมแนวทางปฏิบัติการ แล้วนำผลมาปรับปรุงปฏิบัติการเพื่อนำไปทดลองใหม่จนกว่าจะได้ผลเป็นที่พอใจนำไปใช้และเผยแพร่ได้ การวิจัยชนิดนี้เอื้อต่อการเปลี่ยนแปลงการดำเนินงานเมื่อผู้วิจัยได้ข้อมูลเพิ่มใหม่เพิ่มขึ้น ทำให้รูปแบบการวิจัยยืดหยุ่นได้ การวิจัยเชิงปฏิบัติการอาจเป็นแบบมีส่วนร่วมหรือไม่ก็ได้ สอดคล้องกับ กาญจนา (2538: 21) ซึ่งให้เห็นถึง การศึกษาชุมชนเพื่อนำมาใช้แก้ปัญหา คือ ค่อยๆ ศึกษาไปแล้วทำกิจกรรมไป

นิตยา (2544: 61-62) กล่าวว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นกลยุทธ์ที่สะท้อนให้เห็นถึงการเดินทางไปสู่การพัฒนา โดยมีการเปลี่ยนแปลงจากสิ่งที่เป็นอยู่ไปสู่สิ่งที่สามารถเป็นไปได้ โดยหัวใจสำคัญของการเปลี่ยนแปลงอยู่ที่กระบวนการวิจัย ซึ่งใช้แนวทางความร่วมมือ (Collaborative Approach) ระหว่างนักวิจัยกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ทั้งนี้กระบวนการวิจัยจะต้องเป็นประชาธิปไตย ยุติธรรม มีอิสระ และส่งเสริมคุณค่าของชีวิต และมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมีจิตสำนึกไปสู่การเปลี่ยนแปลงใหม่

Whyte W.F. (อ้างใน สิทธิบัญญัติ 2547: 20) การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม คือ กระบวนการที่ผู้คนจำนวนหนึ่งในองค์กรหรือชุมชน เข้ามาร่วมศึกษาปัญหา โดยกระทำร่วมกันกับนักวิจัย ผ่านกระบวนการวิจัยมาตั้งแต่ต้นจนกระทั่งเสร็จสิ้นการเสนอผลและการอภิปรายผลการวิจัย เป็นการเริ่มต้นของผู้คนที่อยู่กับปัญหา (Problem People) ค้นหาปัญหาที่ตนเองมีอยู่ร่วมกับนักวิชาการจึงเป็นกระบวนการที่ผู้คนในองค์กรหรือชุมชนมิใช่ผู้ถูกกระทำแต่เป็นผู้กระทำที่มีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้นและมีอำนาจร่วมกันในการวิจัย

พันธุทิพย์ (2540:42-43) ได้ให้ความหมาย การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไว้ว่า หมายถึง กระบวนการทางประชาธิปไตย อย่างหนึ่ง ที่บุคคลจำนวนหนึ่งนำความรู้ที่ได้จากการศึกษาวิจัยและการลงมือกระทำด้วยตนเองมาปรับปรุงแก้ไขหรือเปลี่ยนแปลงทางสังคมของตน ดังนั้น PAR จึงเป็นรูปแบบของการวิจัยที่ประชาชนผู้เคยเป็นประชากรที่ถูกวิจัยกลับบทบาทเปลี่ยนเป็นผู้ร่วมในการกระทำวิจัยนั่นเอง โดยการมีส่วนร่วมนี้จะต้องมีตลอดกระบวนการวิจัย ซึ่งมีขั้นตอนต่างๆ โดยย่อ ดังนี้

1. การเลือกพื้นที่เป้าหมาย โดยเลือกพื้นที่ที่มีสภาพปัญหาที่ต้องแก้ไข หรือพัฒนาอย่างเร่งด่วนที่สุด
2. การวิเคราะห์ปัญหา โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการระบุปัญหาหรือความจำเป็น (Need) จัดลำดับความสำคัญของปัญหา สาเหตุ และแนวทางแก้ไขปัญหาที่มีประสิทธิภาพ
3. เสนอผลการค้นพบปัญหากับชุมชน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อที่จะนำข้อมูลที่ได้จาก ข้อที่ 2 เสนอต่อชุมชนให้มีโอกาสตรวจสอบและแก้ไขความถูกต้อง
4. การวางแผนเพื่อพัฒนา หรือการเขียนแผนพัฒนา โดยการเตรียมทรัพยากรกำหนดจุดประสงค์ กำหนดการใช้เวลาในการทำงาน และกำหนดกิจกรรม
5. การดำเนินงานตามแผนปฏิบัติงานเป็นขั้นเป็นตอนที่ลงปฏิบัติตามแผนงานอาจมีการเปลี่ยนแปลงในขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่ง เมื่อมีปัญหาหรืออุปสรรค
6. การติดตามและประเมินผล เป็นการติดตามและประเมินผลการปฏิบัติตามแผนว่าประสบความสำเร็จเพียงใดมีปัญหาและอุปสรรคอะไรบ้าง
7. การเผยแพร่ผลงาน และเตรียมการถอนตัว เมื่อตรวจสอบแน่ใจแล้วว่าชุมชนสามารถ ใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาได้แล้ว

ซึ่งนอกจากนี้ รัตนะ (2535:22-23) ได้ให้ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม หมายถึง วิธีการวิจัยที่มุ่งแก้ไขปัญหหรือพัฒนางานของหน่วยงาน องค์กร หรือชุมชนตามแนวทางที่บุคคลหลายฝ่ายซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องมาร่วมในกิจกรรมการวิจัยทุกขั้นตอน นับตั้งแต่ขั้นตอนแรกเริ่มจนกระทั่งสิ้นสุดการดำเนินงานวิจัย

ชินรัตน์ (2539: 25-26) ได้เสนอปรัชญา แนวคิด และธรรมชาติ ของการมีส่วนร่วม โดยนักพัฒนาจะต้องมีความเชื่อว่าประชาชนในชนบทรู้ว่าพวกตนต้องการอะไรในการพัฒนา พวกตนมีศักยภาพที่จะมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นและเสนอแนวคิดของการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมเป็นสิทธิ (Right) และเป็นเอกสิทธิ์ (Privilege)
2. การมีส่วนร่วมเป็นการทำงานเป็นกลุ่ม
3. การมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการบริหาร การพัฒนาชนบท
4. การมีส่วนร่วมเป็นเครื่องชี้วัดการพัฒนาชนบท

หัวใจสำคัญของกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม คือ การจัดการชุมชนและการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยมีเป้าหมายอยู่ที่การส่งเสริมให้บุคลากรนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้ประโยชน์เพื่อการพัฒนาให้ได้มากที่สุด ในรูปแบบของการรวมตัวกันเป็นองค์กร โดยมีนักวิจัยภายนอกชุมชนทำหน้าที่เป็นนักจัดองค์กร ช่วยอบรมความรู้และทักษะของการทำวิจัยให้แก่ชุมชน โดยไม่ครอบงำความคิดและการตัดสินใจของชุมชน และส่งเสริมสนับสนุนให้ชาวบ้านเป็นผู้มีบทบาทในทุกขั้นตอนของกระบวนการ PAR โดยการช่วยประสานงาน การให้ความรู้ทางวิชาการ และเทคนิคต่างๆ (ปารีชาติ และคณะ . 2543:81)

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (2550:6) ได้สรุปกระบวนการและขั้นตอนในการทำ PAR ประกอบด้วย 2 ขั้นตอนใหญ่ๆ ดังนี้

1. ขั้นเตรียมการ

- 1.1 กระบวนการหาข้อมูลสนใจปรากฏการณ์ทางสังคมร่วมกัน
- 1.2 พิจารณาเลือกประเด็นเพื่อการวิจัยและตั้งคำถามการวิจัย (ประเด็นเพื่อนำข้อมูลไปวางแผนพัฒนาหรือแก้ปัญหา และประเด็นศึกษาหลังจากกระบวนการวิจัยสิ้นสุดลง)
- 1.3 หาผู้เข้าร่วมทีมวิจัยเพิ่มเติม (โดยเฉพาะทีมชุมชน)
- 1.4 วางแผนการทำวิจัย เพื่อให้ได้มาซึ่ง Out Put ที่ต้องการ (โดยนำข้อมูลจากการประเมินสถานภาพเบื้องต้นมาใช้ในกรวางแผน)
- 1.5 ดำเนินการอื่นๆ ที่จำเป็น เช่น การปรับแผนงานและงบประมาณ การพัฒนาเครื่องมือและวิธีการในการเก็บข้อมูล

2. ขั้นลงมือทำ

- 2.1 การเก็บรวบรวมข้อมูล (การศึกษารวบรวมข้อมูลอย่างมีส่วนร่วม)
- 2.2 การเตรียมการและลงมือปฏิบัติการ (กิจกรรมพัฒนาหรือกิจกรรมแก้ปัญหา)
- 2.3 การวิเคราะห์ข้อมูลและการสรุปข้อค้นพบ (การสังเคราะห์องค์ความรู้จากงานวิจัย)

ระเบียบวิธีวิจัย

ได้มีนักวิชาการหลายท่านได้เสนอว่าระเบียบวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นระเบียบวิธีที่ไม่ยึดติดรูปแบบอันเป็นมาตรฐานใดๆ เป็นการรวบรวมข้อมูลที่สามารถทำได้หลายแบบ ซึ่งส่วนมากจะนิยมใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพในภาคสนาม เน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ในการปฏิบัติการ ดำเนินการ ตลอดจนการติดตามประเมินผล ซึ่งตรงกับ โกวิท (2533:44) ได้กล่าวถึงการรวบรวมข้อมูลตั้งแต่การเข้าสนาม การสร้างความสัมพันธ์ การสังเกต สัมภาษณ์ และการวิเคราะห์ สามารถทำได้หลายวิธี เช่น การตะล่อม การประชุมกลุ่ม การสำรวจ การสัมภาษณ์ การให้คำปรึกษา การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสนทนากลุ่ม และการอภิปราย ส่วนการที่จะได้ข้อมูลที่ต้องการโดยวิธีการใดนั้น ต้องมีความกลมกลืน และขึ้นอยู่กับการตกลงร่วมกันระหว่างนักวิจัยกับชุมชน

บทบาทของนักวิจัยในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ชัยวุฒิ (อ้างใน สิทธิชัย 2547: 35) โดยปกตินักวิจัยจะเป็นผู้ที่มีวิถีชีวิตที่แตกต่างกับผู้ที่อยู่พื้นที่ เป็นผู้ที่มีแนวคิดทางวิชาการ มีความรู้เชิงทฤษฎี และมีความเชี่ยวชาญในระเบียบวิธีการวิจัย เนื่องจากเป็นผู้ที่เติบโตจากบริบทของชุมชนที่แตกต่างจากพื้นที่ที่ทำการวิจัยไม่มากนักน้อยรวมทั้งมิใช่ผู้ที่ใช้ชีวิตอยู่ในชุมชนตลอดไป

สามารถ (2528) ได้เสนอ บทบาทของนักวิจัยในการร่วมวิจัยเชิงปฏิบัติการมีข้อตกลงเบื้องต้น ดังนี้

ประการแรก ต้องตระหนักในข้อจำกัดของตนเอง มีความรู้สึกละอายใจ นอกจากนั้นแล้วต้องตระหนักในระบบคุณค่าของตนเอง เมื่อต้องสัมพันธ์กับค่านิยมของประชาชนในท้องถิ่นที่แตกต่างกันไปจากตนเอง

ประการที่สอง ยอมรับการไม่รู้และพยายามเรียนรู้จากคนในชุมชน โดยผ่านมิตรภาพ ความเข้าใจซึ่งกันและกัน

ประการที่สาม หลังจากที่ได้ข้อมูลพอสมควรหรือเข้าใจปัญหาของท้องถิ่นจากการสนทนากลุ่ม ต้องร่วมกันกับชาวบ้านหาทางออกหรือการแก้ไขปัญหา ซึ่งขั้นตอนนี้เป็นงานหนักและมักเกี่ยวพันกับความขัดแย้งอันเกิดจากโครงสร้างอำนาจท้องถิ่น แต่การก้าวเดินอย่างมีจังหวะปลุก/กระตุ้นให้ชาวบ้านตระหนักและเปิดใจกว้างออก จะช่วยให้ชาวบ้านได้เรียนรู้และเห็นทางออกที่ไม่จำเป็นต้องมีการปะทะหรือนำไปสู่ความขัดแย้งเสมอไป นอกจากนั้นการแก้ไขปัญหาโดยชาวบ้านมีส่วนร่วมเป็นระบบการเรียนรู้การแก้ไขปัญหาไปด้วย

ประการสุดท้าย คนนอกที่เข้าไปเรียนรู้ชุมชนหรือชนบท ต้องเตรียมเรียนรู้เกี่ยวกับสถานการณ์ความขัดแย้งของชนชั้นผู้นำในชุมชน ความสัมพันธ์ระหว่างพวกเขา กับ อำนาจอภยนอก อิทธิพลของเขาต่อนโยบายและการปฏิบัติในการพัฒนา

สรุปได้ว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นงานวิจัยที่เน้นให้ชุมชนได้เรียนรู้ร่วมกันในการวิเคราะห์ปัญหา แก้ไขปัญหาและที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน โดยคำนึงถึงทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้ประโยชน์เพื่อการพัฒนาให้ได้มากที่สุด ไม่ว่าจะเป็น การรวมตัวชาวบ้าน กลุ่ม องค์กร ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมต่างๆ ด้วยกระบวนการวิจัยท้องถิ่นที่ชาวบ้านสามารถเรียนรู้ร่วมกันนำเทคนิควิธีการ ทักษะ การใช้เครื่องมืองานวิจัยท้องถิ่น ในขั้นตอนการศึกษา การรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การปฏิบัติการ ตลอดจนการร่วมคิดตามประเมินผลการดำเนินงาน โดยมีนักวิจัยภายนอกชุมชนทำหน้าที่เดิมความรู้ ทักษะ กระบวนการทำวิจัยให้แก่ชุมชนและสนับสนุนให้ชาวบ้านมีบทบาทในการดำเนินงานทุกขั้นตอน

4. แนวคิดเกี่ยวกับระบบเกษตรอินทรีย์และการปลูกผักปลอดสารพิษ

แนวคิดเกี่ยวกับระบบเกษตรอินทรีย์และการปลูกผักปลอดสารพิษ

สหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ (International Federation of Organic Agriculture Movement IFOAM) ได้ให้ความหมายของเกษตรอินทรีย์ไว้ว่า “ระบบการเกษตรที่ผลิตอาหารและเส้นใยด้วยความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อม สังคม และเศรษฐกิจ โดยเน้นที่หลักการปรับปรุงบำรุงดิน การเคารพต่อศักยภาพทางธรรมชาติของพืช สัตว์ และระบบนิเวศการเกษตร เกษตรอินทรีย์จึงลดการใช้ปัจจัยการผลิตจากภายนอก และหลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีสังเคราะห์ เช่น ปุ๋ย สารกำจัดศัตรูพืช และเวชภัณฑ์สำหรับสัตว์ แต่ในขณะเดียวกันก็พยายามประยุกต์ใช้ธรรมชาติในการเพิ่มผลผลิตและพัฒนาความต้านทานต่อโรคของพืช และสัตว์เลี้ยง หลักการเกษตรอินทรีย์นี้เป็นหลักการสากลที่สอดคล้องกับเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ-สังคม ภูมิอากาศ และวัฒนธรรมของท้องถิ่นด้วย” ดังนั้นแนวคิดหลักของระบบเกษตรอินทรีย์ จึงเป็นการเกษตรที่อนุรักษ์และฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นองค์รวม (กรีนเนท/มูลนิธิสายใยชีวิต ,2548) อ้างใน พงศ์ธร (2548 : 13)

เกษตรอินทรีย์

เกษตรกรรมอินทรีย์ หมายถึง ระบบการผลิตทางการเกษตรที่ปฏิเสธการใช้ปุ๋ยเคมี สารเคมีกำจัดศัตรูพืช และฮอร์โมนเร่งการเจริญเติบโตทั้งของพืชและสัตว์ทุกชนิด แต่จะใช้วิธีการที่เกี่ยวข้องกับอินทรีย์วัตถุ เช่น การปลูกพืชหมุนเวียน เศษซากพืชซากสัตว์ มูลสัตว์ ปุ๋ยพืชสด และเศษซากเหลือทิ้งต่างๆ ในการบำรุงพืชและสัตว์แทน รวมไปถึงการใช้วิธีการชีวภาพในการ

ควบคุมวัชพืชและแมลงศัตรูพืชด้วย ทั้งนี้เพื่อการรักษาให้ดินมีความอุดมสมบูรณ์ ซึ่งสุดท้ายก็จะ
เป็นผลดีแก่พืชเอง ไม่เป็นว่าจะเป็นการในด้านธาตุอาหารของพืชหรือการควบคุมศัตรูพืช

ระบบเกษตรกรรมอินทรีย์จึงเป็นระบบการผลิตอาหารที่คำนึงถึงความยั่งยืนทาง
สิ่งแวดล้อมรวมไปถึงทางสังคมและเศรษฐกิจด้วย เกษตรอินทรีย์จึงลดการใช้และการพึ่งพาปัจจัย
ต่างๆ จากภายนอกให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ และหันมาประยุกต์ใช้ธรรมชาติซึ่งเป็นทรัพยากรที่
เกษตรกรไม่ต้องไปซื้อหาจากไหนในการเพิ่มผลผลิตให้กับพืชและสัตว์ โดยวิถีทางแบบ
เกษตรกรรมอินทรีย์นี้ จะเป็นวิธีการที่สอดคล้องกับเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ สังคม ภูมิศาสตร์
ภูมิอากาศ และวัฒนธรรมด้วย

หลักของเกษตรกรรมอินทรีย์

ดินถือเป็นปัจจัยแรกและปัจจัยที่เกษตรกรรมอินทรีย์ให้ความสำคัญอย่างที่สุด เพราะดิน
เป็นต้นกำเนิดของทุกสิ่งทุกอย่าง เซอร์ อัลเบิร์ต โฮวาร์ด ผู้คิดค้นเกษตรกรรมอินทรีย์ยุคใหม่ ได้
วางหลักการสำคัญของเกษตรกรรมอินทรีย์เอาไว้ 7 ข้อด้วยกันคือ

1. สิ่งมีชีวิตทั้งปวงบนโลกมีสิทธิที่จะมีความสุขที่ดี
2. หลักข้อที่หนึ่งนั้น คลอบคลุมทั้งดิน พืช สัตว์ และมนุษย์ สุขภาพที่ดีของสิ่งมีชีวิต
ชนิดต่างๆ เปรียบเสมือนห่วงโซ่หนึ่งที่จะเชื่อมต่อกันกลายเป็นสายโซ่เส้นเดียวกัน
3. ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับห่วงโซ่แรก ซึ่งก็คือดิน จะส่งผลกระทบต่อห่วงโซ่ห่วงอื่นๆ ที่เชื่อม
ร้อยเข้าไว้ด้วยกัน ทั้งพืช สัตว์ และมนุษย์
4. ปัญหาการระบาดของโรคและแมลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับการปลูกพืชและการเลี้ยงสัตว์
ในระบบเกษตรกรรมเชิงเดี่ยวนั้น คือ ปัญหาที่เกิดขึ้นในห่วงโซ่ที่สองและสามนั่นคือพืชและสัตว์
5. สุขภาพของมนุษย์ที่ทรุดโทรมลงก็เป็นผลเนื่องมาจากปัญหาที่เกิดขึ้นกับห่วงโซ่ที่สอง
และสาม
6. ความเสื่อมโทรมด้านสุขภาพของพืช สัตว์ และมนุษย์ เกิดจากการที่สุขภาพของดิน
ไม่ดี เพราะดินเป็นรากฐานของสรรพสิ่ง มนุษย์จึงไม่สามารถแก้ไขปัญหาทางสุขภาพใดๆ ได้เลย
หากมนุษย์ละเลยการบำรุง รักษา และดูแลให้ดินมีสุขภาพที่สมบูรณ์
7. เราสามารถปรับเปลี่ยนแนวทางการพัฒนาอย่างในปัจจุบันได้ เริ่มจากที่เราต้อง
ตระหนักถึงปัญหาที่กำลังเกิดขึ้นอยู่ในปัจจุบัน และต้องยอมรับความสัมพันธ์อันสลับซับซ้อนของ
ธรรมชาติ ทุกสิ่งทุกอย่างที่เหลือจากการใช้ประโยชน์ต้องคืนกลับสู่พื้นดิน ต้องทำการเกษตรและ
เลี้ยงสัตว์โดยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบใดๆ ต่อกระบวนการหมุนเวียนธาตุอาหารในดินและต่อ
สิ่งมีชีวิตเล็กๆ ที่อยู่ในดิน

เดชาและวิฑูรย์ (2536) ได้อธิบายความคิดของ เซอร์ อัลเบิร์ต ไชวาลด์ ไว้อย่างสั้น ว่า หากโซ่ข้อต้นๆ อ่อนแอหรือถูกทำลายลง ก็จะมีผลทำให้โซ่ข้อหลังๆ ซึ่งต้องพึ่งพาอาศัยโซ่ข้อต้นๆ มาเป็นลำดับนั้น พลอยถูกกระทบกระเทือนไปด้วย เช่น เมื่อดินถูกทำลายจนหมดความอุดมสมบูรณ์ ก็จะมีผลต่อเนื้อทำให้พืช สัตว์ และมนุษย์ เกิดปัญหาขึ้นในที่สุดก็จะทำให้มนุษย์มีสุขภาพเสื่อมลง

หลักการของเกษตรกรรมอินทรีย์จึงเป็นหลักของการทำเกษตรยั่งยืน ไม่ฝืนวิถีของธรรมชาติ ไม่ใช่การทำเกษตรที่พยายามเอาชนะธรรมชาติ ตรงกันข้าม เกษตรกรรมอินทรีย์เป็นการเรียนรู้จากธรรมชาติและปรับระบบการทำเกษตรให้สอดคล้องและกลมกลืนกับธรรมชาติ

หน้าที่อีกอย่างหนึ่งในการทำเกษตรอินทรีย์คือ การป้องกันสารเคมีที่มาจากการทำเกษตรเคมี ซึ่งสามารถแพร่เข้ามาสู่พื้นที่ทำการเกษตรอินทรีย์ได้ทั้งทางน้ำ ทางอากาศ และทางดิน การทำเกษตรกรรมอินทรีย์จึงต้องมีการป้องกันมลพิษเหล่านี้ เช่น การปลูกไม้เป็นแนวกันลมเพื่อป้องกันการฟุ้งกระจายเข้ามาของสารเคมีนอกจากนี้เกษตรกรรมอินทรีย์ยังต้องมีส่วนช่วยในการลดหรือป้องกันมลพิษที่อาจเกิดขึ้นได้จากการทำเกษตรอินทรีย์เองด้วย เช่น การจัดการขยะและน้ำเสีย การไม่บรรจุผลผลิตลงในบรรจุภัณฑ์ที่เคยใช้บรรจุสารเคมีมาก่อน

การปลูกผักปลอดสารพิษ จัดอยู่ในระบบเกษตรอินทรีย์ คือ หลีกเลี่ยงหรือลดการใช้สารเคมีในการเพาะปลูก เน้นการใช้อินทรีย์วัตถุ เช่น ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยพืชสด และปุ๋ยชีวภาพในการปรับปรุงบำรุงให้มีความอุดมสมบูรณ์ เพื่อให้ผลผลิตที่ได้ปลอดภัยจากสารพิษตกค้างทำให้ปลอดภัยทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภคและไม่ทำให้สภาพแวดล้อมเสื่อมโทรม(พงศธร จันทร์เดือน2548:13)

โดยสรุป หลักการของเกษตรกรรมอินทรีย์จึงเป็นหลักของการทำเกษตรยั่งยืน ไม่ฝืนวิถีของธรรมชาติ ไม่ใช่การทำเกษตรที่พยายามเอาชนะธรรมชาติ เป็นระบบการผลิตที่ปฏิเสธการใช้ปุ๋ยเคมี โดยเน้นการปรับปรุงบำรุงดิน ใช้อินทรีย์วัตถุ เช่น มูลสัตว์ เศษซากพืช ปุ๋ยพืชสดบำรุงรักษาและการใช้สารหมักชีวภาพในการป้องกันกำจัดศัตรูพืช อีกทั้งเกษตรกรรมอินทรีย์ยังเป็นการเรียนรู้จากธรรมชาติและปรับระบบการทำเกษตรให้สอดคล้องและกลมกลืนกับธรรมชาติ

ซึ่งการปลูกผักปลอดสารพิษ ก็จัดอยู่ในระบบเกษตรอินทรีย์ คือ หลีกเลี่ยงหรือลดการใช้สารเคมีในการเพาะปลูก เน้นการใช้อินทรีย์วัตถุ เช่น ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยพืชสด และปุ๋ยชีวภาพในการดูแลบำรุงรักษา

ดังนั้นจึงเป็นแนวทางในดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลในการให้การสนับสนุนการส่งเสริมการปลูกผักปลอดสารพิษของคนในชุมชนได้ เพื่อให้ชุมชนเกิดการปรับเปลี่ยนวิธีการปลูกผักแบบพึ่งพาปัจจัยภายนอกเป็นสำคัญ เป็นการเปลี่ยนทั้งหลักการ วิธีการ แนวคิด ในรูปแบบการทำเกษตรอินทรีย์ ให้ชุมชนตระหนักถึงความสำคัญของระบบการผลิตที่ปฏิเสธการใช้ปุ๋ยเคมี

5. แนวคิด/บทบาทเกี่ยวกับองค์การบริหารส่วนตำบล

พ.ศ. 2537 ได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ.2537 เป็นกฎหมายที่ใช้จัดระเบียบการบริหารงานในตำบลแทนประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 326 ลงวันที่ 13 ธันวาคม 2515 นับตั้งแต่ พ.ร.บ.สภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ.2537 มีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 2 มีนาคม 2538 ทำให้มีการปรับฐานะการบริหารงานในระดับตำบล โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงรูปโฉมใหม่ของสภาตำบลทั่วประเทศ โดยแบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ ดังนี้ (โกวทิย์ 2548 :240)

1. รูปแบบ “ สภาตำบล ” ได้รับการยกฐานะเป็นนิติบุคคล อันได้แก่ สภาตำบลที่มีรายได้โดยไม่รวมเงินอุดหนุนต่ำกว่า 150,000 บาท ซึ่งปัจจุบันมีอยู่ประมาณ 567 ตำบล(2542)
2. รูปแบบ “ องค์การบริหารส่วนตำบล ” (อบต.) ตั้งขึ้นจากสภาตำบลที่มีรายได้ (โดยไม่รวมเงินอุดหนุน)ในปีงบประมาณที่ล่วงมาติดต่อกันสามปีเฉลี่ยไม่ต่ำกว่าปีละ 150,000 บาท ได้รับการยกฐานะเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลมีฐานะเป็นนิติบุคคล และเป็น ราชการบริหารส่วนท้องถิ่น (มาตรา 43) ซึ่งปี 2542 มีอยู่จำนวน 6,369 แห่ง พ.ศ. 2537

พ.ศ. 2542 รัฐบาลได้มีการเสนอขอปรับปรุงแก้ไขพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2542 เพื่อให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ในประเด็นต่างๆ ทั้งโครงสร้างที่มาของสมาชิก องค์การบริหารส่วนตำบล อำนาจหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบล เป็นต้น ซึ่งในที่นี้จะนำเสนอให้เห็นทั้งโครงสร้าง องค์การบริหารส่วนตำบลตามกฎหมายเดิม และในส่วนที่เป็นองค์การบริหารส่วนตำบลที่ได้รับการแก้ไขใหม่พร้อมๆ กันไป

พ.ศ. 2546 รัฐบาลได้เสนอขอปรับปรุงแก้ไขพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2546 โดยเนื้อหาส่วนใหญ่แก้ไขชื่อเรียกบุคคลและคำศัพท์กฎหมายที่ให้สอดคล้องกับกฎหมายขององค์กรส่วนท้องถิ่นอื่นๆ

โครงสร้างองค์การบริหารส่วนตำบลใหม่เกิดจากการเสนอแก้ไขเพิ่มเติมพ.ร.บ. สภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2546 ประกอบด้วยโครงสร้างองค์การบริหารส่วนตำบล ดังนี้

1. **สภาองค์การบริหารส่วนตำบล** ประกอบด้วย สมาชิกที่มาจากการเลือกตั้งจากประชาชนโดยตรง หมู่บ้านละ 2 คน องค์การบริหารส่วนตำบลใดมี 1 หมู่บ้านให้มีสมาชิก 6 คน องค์การบริหารส่วนตำบลใดมี 2 หมู่บ้าน ให้มีสมาชิกหมู่บ้านละ 3 คน นอกจากนั้นยังมี ประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบล 1 คน และรองประธาน 1 คน ซึ่งสภาองค์การบริหารส่วนตำบลเลือกจากสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลโดยให้นายอำเภอแต่งตั้ง มีวาระการดำรงตำแหน่ง

จนครบวาระของสมาชิกสภาอบต. และมีเลขานุการสภาองค์การบริหารส่วนตำบล 1 คน สำหรับ
อำนาจหน้าที่ของสภาองค์การบริหารส่วนตำบลมาตรา 46 ได้กำหนดไว้ดังนี้

(ก) การให้ความเห็นชอบแผนพัฒนาตำบลเพื่อเป็นแนวทางในการบริหารกิจการของ
องค์การบริหารส่วนตำบล

(ข) การพิจารณาให้ความเห็นชอบร่างข้อบังคับตำบล ร่างข้อบังคับงบประมาณรายจ่าย
ประจำปี และร่างข้อบังคับรายจ่ายงบประมาณเพิ่มเติม

(ค) การควบคุมการปฏิบัติงานของคณะกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลให้
เป็นไปตามนโยบายและแผนพัฒนาตำบลเพิ่มเติม

2. คณะผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบล ประกอบด้วยนายกองค์การบริหารส่วนตำบล
1 คน และรองนายกองค์การบริหารส่วนตำบล 2 คน มีวาระการดำรงตำแหน่งตามอายุของสภา
องค์การบริหารส่วนตำบล(คราวละ 4 ปี) โดยสภาองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นผู้เลือกตั้งแล้วเสนอ
ให้นายอำเภอแต่งตั้ง สำหรับอำนาจหน้าที่ของคณะผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลมาตรา 59
ได้กำหนดไว้ดังนี้

(ก) การบริหารกิจการขององค์การบริหารส่วนตำบลให้เป็นไปตามมติ ข้อบังคับและ
แผนพัฒนาตำบล

(ข) รับผิดชอบการบริหารกิจการขององค์การบริหารส่วนตำบลต่อสภาองค์การบริหาร
ส่วนตำบล โดยจัดทำแผนพัฒนาตำบลและงบประมาณรายจ่ายประจำปี เพื่อเสนอให้สภาองค์การ
บริหารส่วนตำบลให้ความเห็นชอบ การรายงานผลการปฏิบัติงานและการใช้จ่ายเงินงบประมาณให้
สภาองค์การบริหารส่วนตำบลทราบอย่างน้อยปีละ 2 ครั้ง

(ค) ปฏิบัติหน้าที่อื่นๆ ตามที่ทางราชการมอบหมาย

3. พนักงานส่วนตำบล คือ บุคลากรที่ปฏิบัติงานในองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่ง
ประกอบด้วยพนักงานส่วนตำบล ลูกจ้าง และข้าราชการรวมถึงพนักงานหรือลูกจ้างของหน่วยงาน
ราชการ รัฐวิสาหกิจ หรือหน่วยงานราชการท้องถิ่นที่องค์การบริหารส่วนตำบลร้องขอต่อผู้ว่า
ราชการจังหวัดให้ไปดำรงตำแหน่งหรือปฏิบัติงานในองค์การบริหารส่วนตำบล โดยองค์การ
บริหารส่วนตำบลทุกชั้นอย่างน้อยจะต้องมีตำแหน่งปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล 1 ตำแหน่ง
ตำแหน่งหัวหน้าส่วนโยธา 1 ตำแหน่ง และหัวหน้าส่วนการคลัง 1 ตำแหน่ง

พระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 และที่แก้ไข
เพิ่มเติมถึงฉบับที่ 4 พ.ศ. 2546 ได้กำหนดอำนาจหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบล ไว้ดังนี้

1. พัฒนาตำบลทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม (มาตรา 66)
2. มีหน้าที่ที่ต้องทำตามมาตรา ตามมาตรา 67 ดังนี้

- (1) จัดให้มีและบำรุงรักษาทางน้ำและทางบก
- (2) รักษาความสะอาดของถนน ทางน้ำ ทางเดิน และที่สาธารณะ รวมทั้ง

กำจัดมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล

- (3) ป้องกันโรคและระงับโรคติดต่อ
- (4) ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย
- (5) ส่งเสริมการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม
- (6) ส่งเสริมการพัฒนาสตรี เด็ก เยาวชน ผู้สูงอายุและผู้พิการ
- (7) คุ้มครอง ดูแล และบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- (8) บำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น

- (9) ปฏิบัติหน้าที่อื่นตามที่ทางราชการมอบหมาย

นอกจากนี้ กฎหมายยังกำหนดให้องค์การบริหารส่วนตำบลที่มีความสามารถมีศักยภาพเพียงพอ อาจจัดทำกิจการในเขตองค์การบริหารส่วนตำบล ตามมาตรา 68 ดังนี้

- (1) ให้มีน้ำเพื่ออุปโภค บริโภค และการเกษตร
- (2) ให้มีและบำรุงการไฟฟ้าหรือแสงสว่างโดยวิธีอื่น
- (3) ให้มีและบำรุงรักษาทางระบายน้ำ
- (4) ให้มีและบำรุงสถานที่ประชุม การกีฬา การพักผ่อนหย่อนใจและ

สวนสาธารณะ

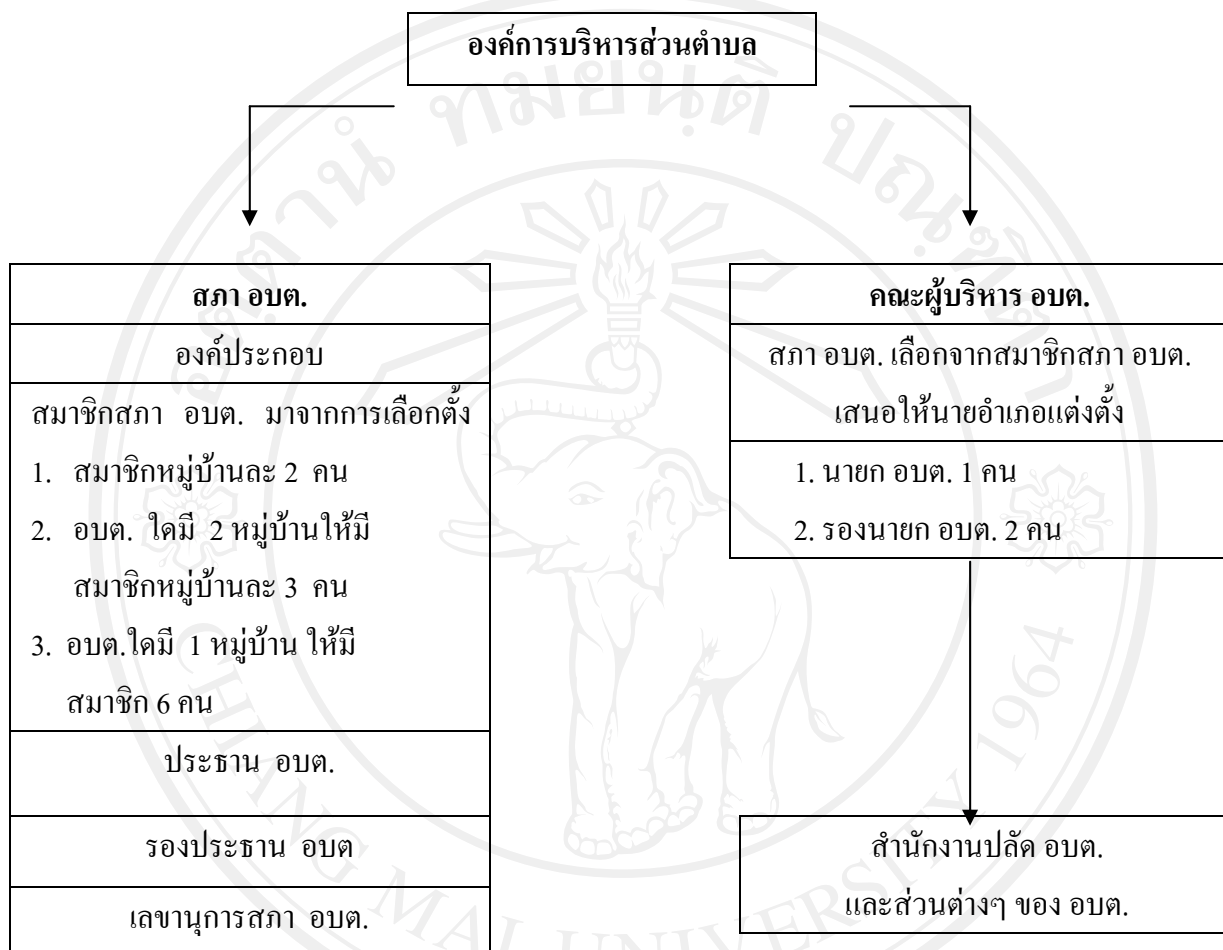
- (5) ให้มีและส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรและกิจการสหกรณ์
- (6) ส่งเสริมให้มีอุตสาหกรรมในครอบครัว
- (7) บำรุงและส่งเสริมการประกอบอาชีพของราษฎร
- (8) การควบคุมดูแล และรักษาทรัพย์สินอันเป็นสาธารณะสมบัติของแผ่นดิน
- (9) หาผลประโยชน์จากทรัพย์สินขององค์การบริหารส่วนตำบล
- (10) ให้มีตลาด ท่าเทียบเรือ และท่าข้าม
- (11) กิจการเกี่ยวกับการพาณิชย์
- (12) การท่องเที่ยว
- (13) การผังเมือง

อำนาจหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบล ที่กล่าวมานั้นไม่เป็นการตัดอำนาจหน้าที่ของ กระทรวง ทบวง กรม หรือหน่วยงานของรัฐ ในอันที่จะดำเนินกิจการใด เพื่อประโยชน์ของประชาชนในตำบล แต่ต้องแจ้งให้องค์การบริหารส่วนตำบลทราบล่วงหน้าตามสมควร ในกรณีนี้หากองค์การบริหารส่วนตำบลมีความเห็นเกี่ยวกับการดำเนินกิจการดังกล่าว ให้กระทรวง ทบวง กรม หรือองค์การหรือหน่วยงานของรัฐนำความเห็นขององค์การบริหารส่วนตำบลไปประกอบการพิจารณาดำเนินกิจการนั้นด้วย

บทบาทหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบล ก่อให้เกิดการพัฒนาที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชนและท้องถิ่น

1. ก่อให้เกิดการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ในด้านการพัฒนาและส่งเสริมอาชีพ และการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน
2. ก่อให้เกิดการพัฒนาทางด้านการเมือง ในเรื่องของการกระจายอำนาจให้กับท้องถิ่นในระดับตำบล การพัฒนาทางการบริหารของประชาชนเป็นผู้บริหารให้เกิดความก้าวหน้าของชุมชน
3. การพัฒนาทางด้านสังคมและวัฒนธรรม
4. การพัฒนาทางด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

แผนภาพที่ 2. โครงสร้างและอำนาจหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบล

ที่มา : โกวิทย์ , 2548 : 244

เราจะเห็นได้ว่าองค์การบริหารส่วนตำบล หากพิจารณาจากโครงสร้างการบริหารและอำนาจหน้าที่ ได้กำหนดไว้ชัดเจน ตามกฎหมาย มาตรา 67 และ 68 ในฐานะเป็นนิติบุคคลการบริหารแบบกระจายอำนาจไปสู่ท้องถิ่น มีความอิสระในการดำเนินงาน ตัดสินใจ ในกิจการใดๆ ที่ทำให้ท้องถิ่นเกิดความเจริญก้าวหน้า โดยมีกรวางแผนพัฒนาเป็นตัวกำหนดการดำเนินงานให้สอดคล้องกับท้องถิ่น ทั้งการบริหารจัดการงบประมาณของตนตามพระราชบัญญัติขององค์การบริหารส่วนตำบล

แผนพัฒนาตำบล หมายถึง แผนพัฒนาตำบลขององค์การบริหารส่วนตำบลห้าปีและแผนพัฒนาตำบลขององค์การบริหารส่วนตำบลประจำปี ซึ่งองค์การบริหารส่วนตำบลได้จัดทำขึ้นเพื่อเป็นแนวทางแก้ปัญหาความเดือดร้อนทางเศรษฐกิจ สังคม ของประชาชนในตำบล ทั้งนี้ โดยการนำปัญหาความต้องการ นโยบายหรือแนวทางการพัฒนาเพื่อกำหนดเป็นวัตถุประสงค์และเป้าหมายในการแก้ปัญหา สนองตอบความต้องการ นโยบายและศักยภาพแล้วจึงกำหนดออกมาในรูปของแผนงานโครงการ กิจกรรมงาน (กรมการปกครอง 2541 : 15)

การวางแผนพัฒนาขององค์การบริหารส่วนตำบล เป็นการจัดทำแผนพัฒนาตำบล ให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผนพัฒนาจังหวัด แผนพัฒนาอำเภอ การผังเมือง และปัญหาของชุมชน ซึ่งจะเป็นตัวกำหนดการใช้งบประมาณของแต่ละองค์การบริหารส่วนตำบลที่มีอยู่ มีการวางแผนพัฒนา อยู่ 2 ลักษณะ คือ

1. แผนพัฒนาขององค์การบริหารส่วนตำบล 5 ปี เป็นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมขององค์การบริหารส่วนตำบล อันมีลักษณะเป็นการกำหนดนโยบายแนวทาง แผนงาน โครงการ ในการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาขององค์การบริหารส่วนตำบลให้สอดคล้องกับนโยบายและแนวทางตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของอำเภอ โดยมีระยะเวลาห้าปี เพื่อให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

2. แผนพัฒนาขององค์การบริหารส่วนตำบลประจำปี หมายความว่าแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมขององค์การบริหารส่วนตำบล อันมีลักษณะเป็นแนวทางและรายการประสานแผนงานและโครงการของจังหวัด อำเภอ ตำบล และการดำเนินงานของประชาชนในท้องถิ่น ซึ่งได้จัดทำขึ้นสำหรับปีงบประมาณแต่ละปีเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม และแก้ไขปัญหาของประชาชนในท้องถิ่น

โดยมีคณะกรรมการองค์การบริหารส่วนตำบล มีหน้าที่จัดทำแผนพัฒนาออกข้อบังคับกำหนดลงในแผนตำบลเพื่อใช้ในการดำเนินกิจกรรมตามที่กฎหมายกำหนด

สรุปได้ว่า แผนพัฒนาตำบล คือ แผนการพัฒนาที่ผ่านการประชุมเพื่อพิจารณาคัดเลือก และจัดตั้งจากคณะกรรมการองค์การบริหารส่วนตำบล เพื่อนำไปเป็นแนวทางการพัฒนาท้องถิ่น กำหนดออกมาในเชิงนโยบาย โครงการ แผนงาน ทั้งด้าน เศรษฐกิจ สังคม และสนองความต้องการของประชาชนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

โกมล (2543 : 22) ได้กล่าวไว้ว่า การจัดทำแผนงานและร่างข้อบังคับงบประมาณของ อบต. แม้ว่าจะเป็นส่วนสำคัญที่นำไปสู่รูปธรรมหรือการปฏิบัติการจริงในการแก้ปัญหาชุมชนในรอบ 1 ปี แต่การดำเนินการในขั้นตอนนี้ขึ้นอยู่กับอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายของ อบต. และโครงสร้างการบริหารงานของ อบต. ว่ามาจากคนกลุ่มใดเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งกฎหมายได้เขียนไว้ชัดเจนว่า อบต. สามารถดำเนินการได้ทุกเรื่องที่ไม่ขัดต่อกฎหมายซึ่งสามารถอธิบายให้เข้ากับเนื้อหาได้ และกฎหมายก็เขียนไว้อย่างกว้างๆ มาก ซึ่งเป็นช่องว่างในเชิงการบริหารงานที่เอื้อต่อผลประโยชน์ส่วนตนมากกว่าผลประโยชน์ส่วนรวม ซึ่ง องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) มีหน้าที่ที่ต้องทำในเขตองค์การบริหารส่วนตำบล ตามมาตรา 67 (กรมการปกครอง 2541:121) ที่อยู่ในขอบข่ายของการส่งเสริมอาชีพเกษตรกร เช่น

- (1) ส่งเสริมการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม
- (2) ส่งเสริมการพัฒนาสตรี เด็ก เยาวชน และผู้พิการ
- (3) คู้ครอง ดูแล และบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- (4) บำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น
- (5) ปฏิบัติหน้าที่อื่นตามที่ทางราชการมอบหมาย

และ องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) อาจจัดทำกิจกรรมในเขตองค์การบริหารส่วนตำบล ตามมาตรา 68 (กรมการปกครอง 2542:121) ที่อยู่ในขอบข่ายของการส่งเสริมเกษตร เช่น

- (1) ให้มีน้ำเพื่อการอุปโภค บริโภค และการเกษตร
- (2) ให้มีและบำรุงไฟฟ้าหรือแสงสว่างโดยวิธีอื่น
- (3) ให้มีการส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรและกิจการสหกรณ์
- (4) ส่งเสริมให้มีอุตสาหกรรมในครอบครัว
- (5) บำรุงและส่งเสริมการประกอบอาชีพของราษฎร
- (6) ให้มีตลาด ท่าเทียบเรือ และท่าข้าม
- (7) กิจการเกี่ยวกับพาณิชย์

จึงจะเห็นได้ว่า อำนาจหน้าที่ของ อบต. ตามกฎหมายมาตรา 67 และ 68 อบต. มีบทบาทในการส่งเสริมและสนับสนุนงานด้านการเกษตรได้อย่างเต็มที่ ตลอดจนการสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มงานด้านอาชีพ สร้างรายได้ ลดรายจ่าย ชุมชนพึ่งตนเองได้ ด้วยการพัฒนาเกษตรกรภายใต้ศักยภาพ และข้อจำกัดที่มีอยู่ของชุมชน

จากที่กล่าวมาทำให้ผู้ศึกษามีความสนใจที่จะศึกษา การพัฒนากระบวนการเรียนรู้การส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษขององค์การบริหารส่วนตำบล ว่ามีบทบาท การ

ดำเนินงานอย่างไร ที่เข้าไปส่งเสริมงานด้านการเกษตรด้วยกระบวนการเรียนรู้ที่อบต.สามารถ
 กระทำได้ร่วมกับชุมชนพัฒนาให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น และระหว่างทางมีปัญหาและ
 อุปสรรค อะไรบ้าง ที่มีผลต่อการพัฒนาเกษตรที่ไม่สามารถดำเนินการและให้สำเร็จตามเป้าหมาย
 ของกิจกรรมนั้นได้

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

มนัส (2543) ได้ทำการศึกษาบทบาทในกระบวนการกำหนดนโยบายของสมาชิกสภา
 องค์การบริหารส่วนตำบล อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า สมาชิกสภาองค์การบริหาร
 ส่วนตำบลในเขตแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ส่วนใหญ่ขาดความรู้ ความเข้าใจในกฎข้อบังคับ บทบาท
 และหน้าที่ของตนเองในกระบวนการกำหนดนโยบายขององค์การบริหารส่วนตำบล นอกจากนี้ ยัง
 พบปัญหาข้อขัดข้องต่อหน้าที่ของสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล คือ ปัญหาการขาดแคลน
 งบประมาณในการพัฒนา ปัญหาการขาดแคลนความรู้ความเข้าใจในกฎระเบียบ ข้อบังคับ และ
 บทบาทของสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล องค์การบริหารส่วนตำบลถูกควบคุมด้วย
 ปัญหาต่างๆ มาก ปัญหาการรับรู้ข้อมูลข่าวสารของสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลมีน้อย ปัญหา
 การขาดความคิดริเริ่ม การแสดงออกของสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล การนำการแสดงความคิด
 เห็นในการประชุมปัญหาสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลมักยังต้องอาศัยการชี้แนะจากกรรมการ
 การบริหาร และข้าราชการประจำอยู่ อย่างไรก็ตาม องค์การบริหารส่วนตำบล ยังสามารถ
 ตอบสนองความต้องการของประชาชนและสามารถแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนได้

โกมล (2545) ได้ทำการศึกษาเรื่อง กระบวนการดำเนินงานในการส่งเสริมการเกษตรของ
 องค์การบริหารส่วนตำบลสันทราย อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัยสรุปว่า ศักยภาพ
 ข้อจำกัดและเงื่อนไขของอบต. ในการส่งเสริมอาชีพเกษตร พบว่าทั้ง อบต. และชุมชนมีศักยภาพ
 มากทั้งในพื้นที่ที่เหมาะสมและประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพการเกษตร มีกลุ่มชุมชนที่หลากหลาย
 ผู้นำมีศักยภาพ มีทุนชุมชน สมาชิกอบต.และข้าราชการท้องถิ่นบางคนให้การสนับสนุน ความ
 พร้อมของบุคลากรและงบประมาณของอบต. ในส่วนของจุดอ่อน ประกอบด้วย สมาชิก อบต. ขาด
 ทักษะในการทำความเข้าใจความซับซ้อนและภาวะเสี่ยงของการเกษตร ขาดทักษะในการประสาน
 ความร่วมมือของเกษตรกร(วิทยากรกระบวนการ) และขาดทักษะในการพัฒนาโครงการด้านเกษตร
 และความไม่เข้าใจในบทบาทของสมาชิกอบต. ในแง่ของโอกาสที่เอื้อประโยชน์มีหลายประการ
 เช่น แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.
 2543 พระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2543 แหล่งทุนภายนอก แหล่ง

วิชาการและนักวิชาการและนักวิชาการที่พร้อมสนับสนุน ในด้านข้อจำกัด ได้แก่ ข้าราชการและหน่วยงานรัฐระดับตำบลขาดแนวความคิดเข้าใจและความร่วมมือต่อการสนับสนุนความเข้มแข็งของชุมชน และขั้นตอนการพัฒนาแผนงานตำบลซึ่งมีความซับซ้อนยุ่งยากและถูกควบคุมจากหน่วยงานของรัฐ ในแง่เงื่อนไขที่จำเป็นต่อการส่งเสริมอาชีพเกษตรกรของอบต. ได้แก่ แนวความคิดและการให้ความสำคัญในเรื่องเศรษฐกิจของปลัดอบต. คณะกรรมการบริหารและสมาชิกอบต. การสร้างและเสริมกลไกการจัดการปัญหาเกษตรกรทั้งนี้ปัจจัยที่เอื้อ ได้แก่ รูปธรรมการแก้ปัญหาและทุนดำเนินการรวมทั้งกลไกการจัดทำแผนระดับหมู่บ้าน

ผลการวิจัยที่เกิดขึ้นในเชิงพัฒนา พบว่า การพัฒนากระบวนการดำเนินงานในการส่งเสริมเกษตรกรของอบต. ได้ก่อให้เกิดการรวมกลุ่มอาชีพระดับหมู่บ้าน และมีการพัฒนาเครือข่ายเกษตรกรระดับตำบลขึ้น ซึ่งเป็นกลไกในการจัดการปัญหาเกษตรกรร่วมกับอบต. กลไกดังกล่าวมีโครงสร้างและคณะกรรมการที่ชัดเจนมีกฎระเบียบและมีกิจกรรมร่วมกันและที่สำคัญอบต. มีการจัดทำแผนส่งเสริมการเกษตรและมีการจัดสรรงบประมาณสนับสนุนการเกษตรให้กับเครือข่ายเกษตรกรจำนวนหนึ่ง

นภาพร (2549) ได้ทำการศึกษาเรื่อง บทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลในการสนับสนุนศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลในจังหวัดลำพูน ผลการวิจัยพบว่า องค์การบริหารส่วนตำบลมีบทบาทในการสนับสนุนโครงการ/กิจกรรมด้านเกษตร 5 อันดับแรกได้แก่ 1) การทำปุ๋ยชีวภาพและปุ๋ยหมัก 2) การอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับพืช 3) การอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับสัตว์ 4) โครงการอบรมเรื่องลำไย 5) โครงการอบรมฝึกปลดสารพิษ

ผลจากการศึกษางานวิจัยเกี่ยวกับ บทบาท การดำเนินงาน ปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จขององค์การบริหารส่วนตำบล พบว่า จุดแข็งขององค์การบริหารส่วนตำบลเป็นองค์กรปกครองท้องถิ่นที่อยู่ในพื้นที่ใกล้ชิดกับชุมชน มีความพร้อมในด้านงบประมาณสนับสนุนในการพัฒนาท้องถิ่นในโครงการ/กิจกรรม ด้านการเกษตรและโครงการที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน ในส่วนของจุดอ่อน ประกอบด้วย บุคลากรยังขาดทักษะในการดำเนินงาน ขาดความรู้ ความเข้าใจ ประสบการณ์การขับเคลื่อนงานในท้องถิ่นยังมีน้อย ส่งผลให้การพัฒนาโครงการด้านการเกษตรยังขาดความต่อเนื่องของการติดตามการดำเนินงานในเขตพื้นที่

วัชร (2543) ศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อความสำเร็จของเกษตรกรผู้ผลิตผักปลอดสารพิษ ตำบลแม่ทา กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาที่สรุปได้คือ ชุมชนที่ศึกษาสมัยการตั้งหมู่บ้านนั้นการเกษตรเป็นลักษณะการทำไร่เลื่อนลอย เปิดพื้นที่ป่าเพื่อทำกินไปเรื่อยๆ ใช้แรงงานจากคนและสัตว์ในการทำการเกษตร ต่อมารัฐมนตรีนโยบายสนับสนุนให้เร่งผลผลิตใช้เทคโนโลยีใหม่ เข้ามาช่วย พันธุ์พืชใหม่ ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง ทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับระบบนิเวศน์ ตลอดไปจนถึงสุขภาพของเกษตรกร เกษตรกรที่ได้รับผลกระทบโดยตรงกลุ่มหนึ่งประมาณ 10 กว่าคนได้รวมตัวกันเพื่อแก้ปัญหาและพบว่าเกษตรกรรวมทางเลือกช่วยได้ และได้ดำเนินการจนประสบความสำเร็จ

จากการศึกษาพบว่าปัจจัยที่ทำให้ประสบความสำเร็จมีอยู่ 2 ปัจจัยคือ (1) ปัจจัยภายในชุมชน คือความตระหนักในปัญหานิเวศน์ ความสัมพันธ์แบบเครือญาติซึ่งช่วยแพร่กระจายแนวคิดเกษตรกรรมทางเลือกได้ด้วยทางหนึ่ง และองค์กรหรือกลุ่มชาวบ้านมีความเข้มแข็ง (2) ปัจจัยภายนอกชุมชน ได้แก่ กระแสพัฒนาประเทศที่ทำให้เกิดปัญหาซึ่งเป็นแรงผลักดันให้เกษตรกรหาทางเลือกใหม่ๆ การเผยแพร่ของสื่อสารมวลชนเกี่ยวกับแนวคิดของเกษตรกรรมทางเลือก รวมทั้งการนำเสนอกรณีตัวอย่างเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จ การได้รับการสนับสนุนจากภายนอก โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์กรพัฒนาเอกชน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และเชื่อมโยงกับเครือข่ายการเรียนรู้นอกชุมชน โดยการเข้าร่วมอบรม สัมมนา ศึกษาดูงาน ประชุมและเปลี่ยนประสบการณ์ของเกษตรกร

ปัจจัยสุดท้ายคือ ตลาดซึ่งเริ่มมีอุปสงค์ต่อผลิตผลปลอดสารพิษ แม้ว่าเกษตรกรจะเน้นการซื้อขายในชุมชน และมีรายได้ตลอด ปัจจัยภายในและภายนอกต่างมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตขึ้นในชุมชนและนำไปสู่ความสำเร็จนั้น พบว่า มีช่วงการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตที่แบ่งได้เป็น 3 ช่วง คือช่วงทำไร่หมุนเวียน ช่วงผลิตพืชเศรษฐกิจและช่วงการหันมาทดลองเกษตรกรรมทางเลือก รูปแบบที่เกษตรกรใช้อยู่ในปัจจุบันคือเกษตรอินทรีย์ ไร่นาสวนผสม สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงการผลิต คือ สาเหตุที่เป็นแรงผลักดันและแรงจูงใจ สารพิษ ดันทุ่น การตลาด หนี้สิน และขบวนการผลิต

นิคมและคณะ(2542) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการขยายเกษตรกรรมยั่งยืนของแม่ทา พบว่า ปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการยอมรับและขยายตัวของเกษตรกรรมยั่งยืนในชุมชน ซึ่งสามารถแบ่งเงื่อนไขออกเป็น (1) เงื่อนไขภายใน ได้แก่ ตัวเกษตรกรยังขาดความรู้ ความเชื่อมั่นในแนวทางการทำเกษตรกรรมยั่งยืน การถือครองที่ดิน กรรมสิทธิ์ และขาดเงินทุน รวมทั้งการรวมกลุ่มและองค์กรเครือข่ายของชุมชน (2) เงื่อนไขภายนอก ได้แก่ ระบบการตลาดการจัดการผลผลิต และ

เจ้าหน้าที่หรือองค์กรส่งเสริม ปัจจัยทั้งหมดมีผลต่อการตัดสินใจของเกษตรกร เงื่อนไขทั้ง 2 กลุ่มข้างต้น จากการศึกษาพบว่า เงื่อนไขภายในสามารถแก้ไขได้โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ และหนุนช่วยจากกลุ่มและเครือข่ายชุมชน (เกษตรกรเป็นสมาชิกกลุ่มและเครือข่ายที่เข้มแข็ง) ส่วนเงื่อนไขภายนอก ซึ่งมีความจำเป็นที่จะต้องหนุนเสริม พร้อมทั้งพัฒนากระบวนการให้สอดคล้อง และสัมพันธ์กัน ได้แก่ การส่งเสริมการผลิต การตลาด และการพัฒนามาตรฐาน ที่ผู้บริโภคยอมรับเป็นแนวทางที่จะเกิดการยอมรับและขยายตัวของระบบการผลิตแบบเกษตรกรรมยั่งยืนกับชุมชนเป้าหมาย รวมทั้งมีความยั่งยืนอย่างต่อเนื่อง

ผลการศึกษาของงานวิจัยที่เกี่ยวกับการปลูกผักปลอดสารพิษ มีเงื่อนไขที่นำไปสู่ความสำเร็จด้วยกัน แบ่งเป็น 1) เงื่อนไขภายใน ได้แก่ ตัวเกษตรกรที่ยังขาดความรู้ แนวคิด วิธีการปฏิบัติในด้านการผลิตผักปลอดสาร ยังพึ่งพาเทคโนโลยีสมัยใหม่ในการเร่งผลผลิตให้ทันกับความต้องการของตลาด และขาดความเชื่อมั่นของผลที่ได้รับในการทำเกษตรปลอดสาร ผลผลิตที่ออกมาไม่สามารถให้ทันกับความต้องการได้ 2) เงื่อนไขภายนอก ได้แก่ การสนับสนุนจากองค์กรภายนอกในการถ่ายทอดความรู้ แนวคิด วิธีปฏิบัติที่ถูกต้อง ในการลด ละ เลิก การใช้สารเคมี นำไปสู่การพึ่งตนเองของเกษตรกรในการลดต้นทุนการผลิต และต้องมีการส่งเสริมด้านการตลาด ในการรองรับผลผลิตนอกเหนือจากการบริโภคภายในครัวเรือนด้วย เพื่อเป็นแรงจูงใจในการหันมาทำการผลิตแบบปลอดสาร สามารถสร้างเป็นรายได้เสริมให้แก่เกษตรกรได้ด้วย